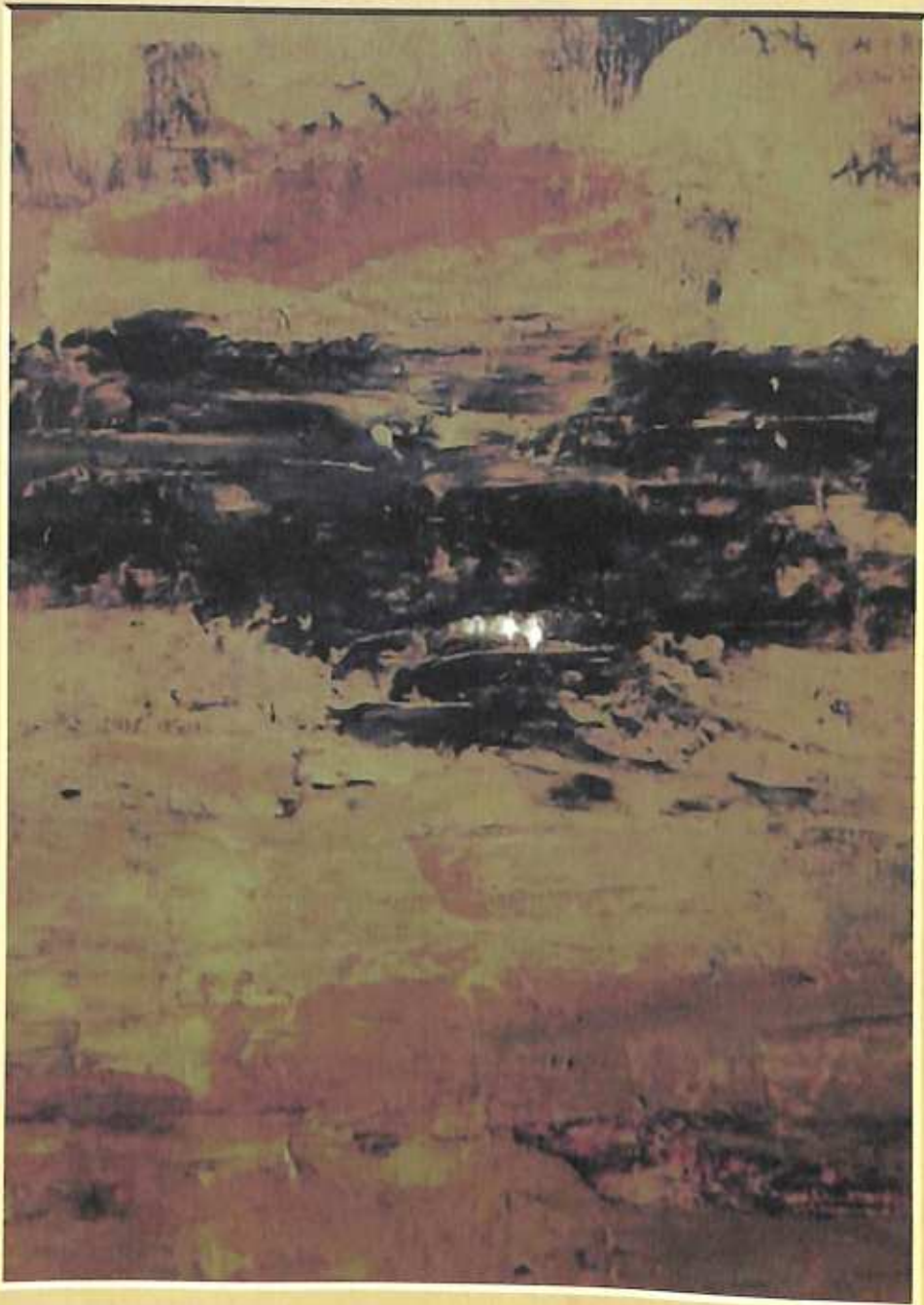
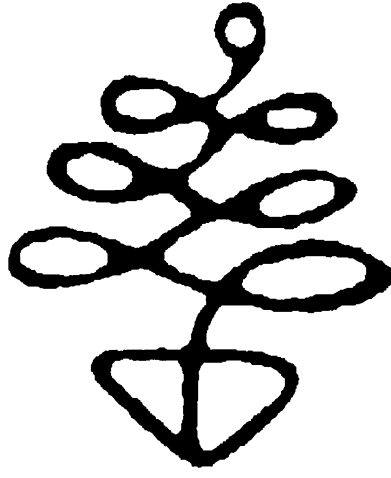

नव अनुष्ठम्

जुलै-ऑगस्ट २०१८

अनुष्टुभ् प्रतिष्ठान संचालित वाङ्मयीन द्वैमासिक

नव अनुष्टुभ्

संपादक

नीतीन रिंढे

सहाय्यक संपादक

नामदेव कोळी

व्यवस्थापक

भूषण कोलते

संपादकीय संपर्क :

अमृत पार्क, बिल्डिंग नं. २, फ्लॅट नं. ५०३, खडकपाडा, कल्याण (पश्चिम), जि. ठाणे, पीन ४२१३०१

☎ ८६९१९७०२८१ / neegrind@gmail.com

वर्गणीसंबंधी व अंकाच्या वितरणासंबंधी संपर्क :

भूषण कोलते, रूम नं. २, दत्त कॉलनी, 'अंबर वडा' फ्लूड जॉइंटच्या मागे,
बेतुरकरपाडा, कल्याण (पश्चिम) ४२१३०१. ☎ ९७६९४४९६९४ / navanushtubh@gmail.com

मुंबई कार्यालय :

द्वारा जयप्रकाश लब्दे, बी - २/१४ अमोल सहनिवास, वा. ब. फडके मार्ग,
नीलमनगरजवळ, मुलुंड (पूर्व), मुंबई ४०००८१

या नियतकालिकाच्या प्रकाशनार्थ महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ यांच्याकडून अनुदान मिळाले आहे.
असे असले तरी या नियतकालिकात व्यक्त झालेल्या विचारांशी मंडळ व राज्य शासन सहमत असेलच असे नाही.

Reg. No. MAHMAR/ 2006/16433

नव अनुष्ठम्भ

वर्ष : तेरावे । अंक : चौथा

जुलै-ऑगस्ट २०१८

मुंबई

अनुक्रम

बारा कविता / दा. गो. काळे / ०२

हिंदू उर्फ सिंधू (समीक्षा) /

देवनूर महादेव /

अनुवाद : शोभा नाईक / १२

ज्ञानपीठ पुरस्कृत हिंदू :

एक समृद्ध अडगळ (समीक्षा) /

दिलीप झवेरी /

अनुवाद : नितीन दादरावाला / १६

हिंदू : समाज व संस्कृतीचे महाख्यान

(समीक्षा) / अनिल राय /

अनुवाद : गिरीश काशिद / २१

डबलडेक्कर (कथा) /

विवेक वसंत कुडू / २७

नद्यांचं स्त्रीत्व उलगडताना (पुस्तक
परीक्षण) / वर्षा गर्जेद्रगडकर / ३९

पाब्लो नेरूदाची संस्मरण : आठवणीचा

बहरता वृक्ष (आत्मपर - ४) /

संजय आर्वीकर / ४३

● मुखपृष्ठ : गणेश विसपुते (कागदावर
नाईफ, अक्रिलिक रंग, १८' x १२')

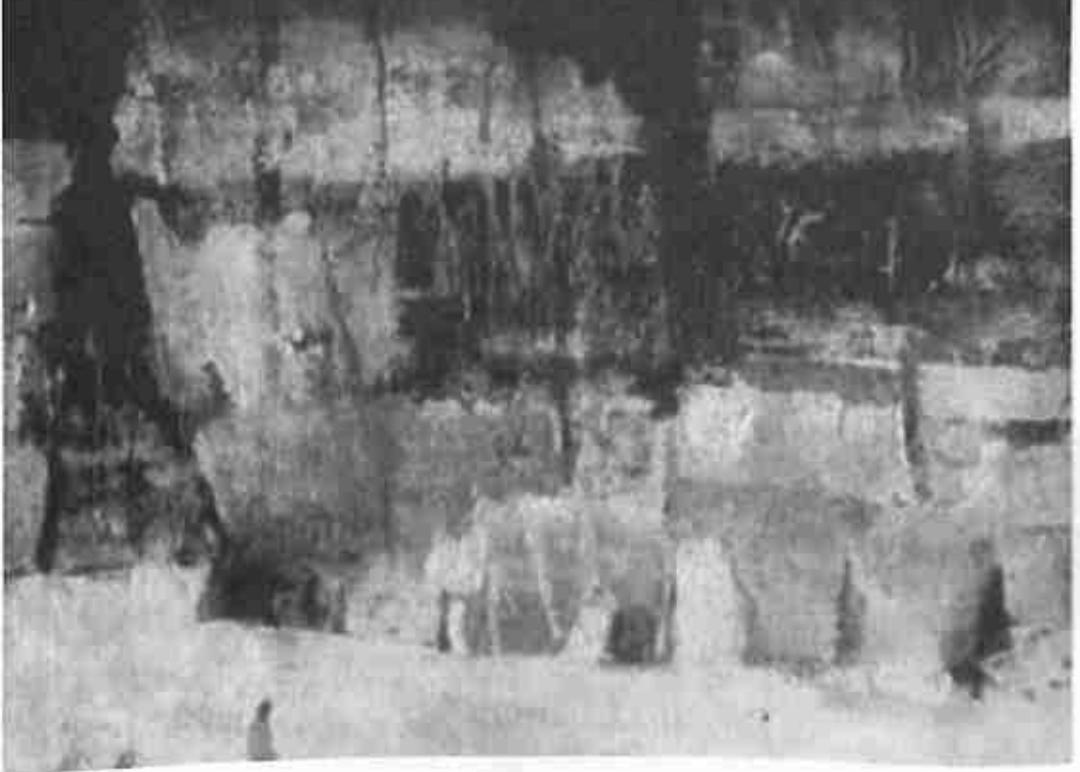
● आतील मांडणी : केतन बंगाल

● चित्रे/रेखाटने : जितेंद्र साळुंके,
अजित अभंग

● 'पाब्लो नेरूदाची संस्मरण' या लेखातील
छायाचित्रे, Pablo Neruda : Absence
and Presence (Tr. Alastair Reid),
W. W. Norton & Co. New York,
१९९० या पुस्तकातून साभार.

मालचंद्र नेमाडे यांच्या हिंदू : जगण्याची समृद्ध अडगळ (२०१०) या कादंबरीवर मराठीमध्ये बरीच उलटसुलट चर्चा झाली. काही समीक्षकांनी ही कादंबरी थोर ठरवली, तर काही समीक्षकांनी लेखकाच्या जीवनदृष्टीवर प्रतिगामीपणाचा आरोप लावला. २०१४मध्ये या कादंबरीसाठी नेमाडे यांना ज्ञानपीठ पुरस्कार मिळाला आणि ही कादंबरी राष्ट्रीय पातळीवर पोहोचली. २०१५ मध्ये हिंदू : जीने का समृद्ध कबाड या शीर्षकाने या कादंबरीचा हिंदी अनुवाद प्रसिद्ध झाला. मराठीतून इतर भाषिक वाचकांपर्यंतही हिंदू पोहोचली. या भाषांतील समीक्षकांना हिंदू कशी भावली, तिचा त्यांनी कसा अन्वयार्थ लावला हे पाहणे उद्बोधक ठरेल. या हेतूने कानडी, गुजराती आणि हिंदी या भाषांतील जाणत्या समीक्षकांनी हिंदूवर केलेले भाष्य इथे प्रसिद्ध करत आहोत.

जगण्याची समृद्ध अडगळ

माझ्या अन्य भाषांतील साहित्याच्या वाचनात, मल्याळममधील वैकम महम्मद बशीर यांचे पातम्माची शेळी, प्रेमचंद यांचे कफन, मराठीतील बाबुराव बागुलांचे मरण स्वस्त होत आहे, ओरियातील फकीर मोहन सेनापती यांचे सहा बिधे जमीन यांसारख्या पुस्तकांनी माझ्या मनाचा अवकाश विस्तारला आहे. आता त्यात भालचंद्र नेमाडे यांच्या हिंदू : जगण्याची समृद्ध अडगळ या कादंबरीची भर पडली आहे.

हिंदू ही कादंबरी म्हणजे काही साधे सरळ असे ललित लेखन नाही, हिंदूप्रमाणेच. येथे हिंदू नावाच्या गुंतागुंतीच्या जंजाळाचे उत्खनन लेखक करतो. त्यासाठी त्यांनी घेतलेले श्रम कादंबरीच्या रूपात

देवनूर महादेव हे कर्नाटकातील बंडाय परंपरेतील सुप्रसिद्ध बंडखोर लेखक आहेत. त्यांनी लघुकथा व कादंबरी हे साहित्यप्रकार सामर्थ्याने हाताळले आहेत. स्वतंत्र भारतापुढील सामाजिक समस्यांचा, जातीय तसेच आर्थिक शोषणाचा लेखाजोखा आपल्या कथा व कादंबऱ्यांतून ते अत्यंत प्रभावीपणाने मांडतात. घावनूरु (१९७३), वडलाळा (१९७९), कुसुमबाला (१९८४) आणि एडेगे बिद्द अक्षरा या त्यांच्या बहुचर्चित साहित्यकृती कन्नड साहित्यात महत्वाचे स्थान पटकावून आहेत. पद्मश्री, साहित्य अकादमी व इतर मानाच्या पुरस्कारांचे ते मानकरी आहेत. हा लेख प्रजावाणी या कन्नड नियतकालिकात प्रकाशित झाला होता.

साकारतात. मोहेंजोदारो - सिंधू नदीच्या परिसराचे उत्खनन करत लेखक वा नायक खंडेराव हा स्वप्न, निद्रा, वास्तव यांमध्ये तरंगत बुडत पुढे चालला आहे. पुरातत्त्वामध्ये पुढे जाणे म्हणजे अर्थातच पाठीमागे जाणे असते. उत्खननात व्यग्र होऊन गेलेल्या खंडेरावचा विचार करताना मुली म्हणतात, 'दूर तिकडे कुठेतरी खाणी खोदून प्रेतं बाहेर काढतोय म्हणे.' खंडेरावला त्यांच्या बोलण्याचे ते स्वप्न पडलेले आहे,

पण आपल्याला ते वास्तव असल्याचा भास होतो. म्हणजे नायक खंडेरावला उत्खननात सापडणारे अवशेष वास्तवासारखे आणि आपले वास्तवातले जगणेच अवशेषासारखे वाटू लागते. त्याच तीव्रतेने लेखक कादंबरी रचण्यात व्यग्र होतो. आपण महाराष्ट्रीय पार्श्वभूमीवरील मराठा रयत कुटुंबातून येणारा एक क्षत्रिय असल्याचा विचार करणारा हा खंडेराव उत्खननात आपले मूळ शोधत असतो. आता माझा प्रश्न एवढाच आहे की भारतातील कुठल्याही जमाती धडपडत इ.स.पूर्व काळात जर गेल्या तर त्यांना कमीजास्त प्रमाणात असेच वाटू लागेल का? हरप्पा-मोहेंजोदारो काळातला सापडणारा तो सांगाडा आज आपण वेगवेगळे आहोत असे समजून धडपडणाऱ्या कितीतरी जमातींचा माता-पितर असण्याची शक्यता आहे.

हिंदू उर्फ सिंधू

देवनूर महादेव

अनुवाद : शोभा नाईक

हिंदू ही कादंबरी जटिलपणे पण आपल्या अशा खास स्वतंत्र रीतीने सुरू होते व तशीच पुढे प्रवाहित होते. प्रस्तुत कादंबरी ही एका संशोधकाचे अनुभवात्मक कथन म्हणावे की तिला कलाकृती म्हणावे? या दोन्ही गोष्टी येथे एकमेकांत अशा मिसळून गेल्या आहेत की त्यांना एकमेकांतून वेगळे करताच येऊ नये. स्तरांपलीकडचे सेंद्रिय हिंदुत्व स्थापण्यासाठी लेखक आणि नायक हड्डाला पेटून दमछाक होऊन जाण्याइतका प्रयत्न करत आहेत. त्याचसाठी या कादंबरीतील संशोधनाचे प्रतिष्ठापन अतिशय प्रखर आहे. ते इतके प्रखर आहे की, कादंबरीत अधूनमधून सहज स्वरूपातील जगण्याच्या दारुणतेचे दर्शन घडविणारे तपशीलसुद्धा त्यापुढे निष्प्रभ होतात. उदाहरणार्थ, चिंधू आल्याच्या सासरचे रावबहादूर देशमुखच्या किल्ल्याचे रहस्यमय तपशील. त्यातील आतंकाच्या अद्भुत

चित्रणासही ते संशोधनाचे प्रखर प्रतिष्ठापन निष्प्रभ करू लागते.

पण आपण येथे जर वादात अडकलात तर मात्र वर्तमानदेखील दृष्टीस पडणार नाही. या कादंबरीतील ग्रामीण जीवन चित्रणात कष्ट उपसणारे मजूर, गरीब शेतकरी छोट्याशा तुकड्याच्या मदतीने श्रीमंतांशी यशस्वी प्रतिकार करताना दिसतात. धनगर, भटक्या विमुक्त जमाती, आदिवासी, महार, मांग, चांभार हे सर्व घटक ग्रामव्यवस्थेपासून दूर असल्यामुळे कोणाच्याही ऋणात न राहता जगत असल्याचे दिसते. पण इथे एक प्रश्न उपस्थित होतो की, गावकुसाबाहेर फेकल्या गेलेल्या तळागाळातील लोकांना कोणाच्याही ऋणात न अडकता जगणे शक्य आहे का? हा दृष्टिकोन आपणच आपल्याला फसवत असल्यासारखा होणार नाही का? त्याचप्रमाणे अस्पृश्यतेचे आचरण दहाव्या-अकराव्या शतकात संस्थात्मक रूप धारण करायला बारा वर्षांचा दुष्काळ कारणीभूत आहे असे सांगून दुसरीकडे ब्रिटिशांच्या अगोदर अस्पृश्यता कुठे होती असे मुग्ध म्हणणेही येथे आहे. पेशव्यांच्या व्यवस्थेचा अनुभव असणाऱ्या या भूमीवरून यासारखे म्हणता येणे म्हणजे? १८५७च्या स्वातंत्र्य संग्रामाच्या संदर्भात जागृत झालेल्या तळागाळातील फुलेंसारख्या चैतन्याला एक आतंक होता - ब्रिटिश पराभूत होऊन पेशवे जर अधिकारात येतील तर तळागाळातील लोकांना मिळू लागलेले शिक्षण आणि लहानमोठी कामेही बंद होतील, हे त्यांच्या आतंकाचे एक कारण झाले होते. वसाहतशाही आणि हिंदू वशीकरणाची स्वतः होऊन गुलामगिरी पत्करणे या दोन्ही गोष्टी एकमेकींजवळ ठेवून समजून घेणे गरजेचे आहे. याचा अर्थ आपण समजून घेतला तरच भारत आपल्याला समजू शकतो.

तसेच येथे पचवता न येणाऱ्या गोष्टीही आहेत... कादंबरीचा आदर्शवाद हिंदूंच्या ग्रामीण जीवनाचे सामाजिक स्वरूप - लोकांची स्मृती जितकी युगे पाठीमागे जाईल तेव्हापासून एकमेकांच्या एकमेकाला असणाऱ्या गरजा, ब्राह्मण, रयत, व्यापारी, बलुतेदार आणि भटके-विमुक्त हे सगळे एकजीव होते असे

सांगून, 'गावामध्ये राहणारे हे हजार तऱ्हेचे लोक एकमेकांवर प्रेम करत द्वेष करत मुंग्यांच्या वारुळासारखे एकत्र जगत होते.' ते कसे याचे तपशील देत, त्यापुढे वर्तमानाचे चित्र या नायकाच्या दृष्टीपुढे लेखक साकारून देतो. बांधव्यभावनेतून नायक खंडेराव याला चांभार, महार, मांग यांच्या वस्त्यांमधून चालताना प्रसंगानुरोधाने आपल्या बालपणातील प्रसंग आठवतात. काही मांग लोक आणि प्रामुख्याने महार लोक गाव सोडून गेलेले आहेत. मांग जमातीतील अंबव्या (अंबुमाय)चे दूध पिऊन वाढलेला खंडेराव जुन्या आठवणी सांगत शेवटी महार वस्तीत नव्याने बांधलेल्या सिद्धार्थ मंदिरासमोर येऊन उभा राहतो. तिथे 'मुक्त कोणी कोणास केले' ही पाटी त्याला दिसते. नायक याप्रसंगी महार-मांगांना आपण दडपत आलो, 'हिंदू समाजाला वेगळे करणारे आंबेडकर अस्पृश्यांना मुक्ती देतात आणि वंचितांना आत्मप्रज्ञा प्राप्त करून देतात,' असे म्हणतो. असे आहे तर आंबेडकर हा माणूस वेगळे करणारा आहे का? स्तर नाहीसे करून समांतर करण्याचा प्रयत्न करू पाहणे हे वेगळे करणे आहे का? येथे 'वेगळे करणे' हा शब्दप्रयोग आंबेडकर यांचा प्रभाव मान्य नसणे हे सुचवतो. महार वस्तीमध्ये खंडेरावला एखाद्या नाट्यमय प्रसंगाप्रमाणे हरचंद खंडेरावच्यासमोर येतो. फार प्रयासाने खंडेराव हरचंदची ओळख काढतो. खूप पूर्वी खंडेरावच्या घरचा तो महार असतो. पिढ्यान्पिढ्या त्यांच्या गोठ्यात काम करण्याचा हक्क त्याच्याकडे होता. त्याला सहन करणे कठीण झाल्यावर कामावरून काढून टाकले जाते तेव्हा हरचंदची आई, तुमच्या दारात वाढलेल्या आम्हाला हाकलून देऊ नका, असे मागणे पदर पसरून मागते. पण आता वर्तमानात मालक आणि मजूर (प्राणी) हा संबंध नाहीसा झालेला आहे. तोच हरचंद आता कोट-टोपी-घड्याळ घालून झोपडीऐवजी नवीन घरात बसलेला आहे. हरचंदचा निरोप घेऊन पुढे आलेल्या खंडेरावला गावच्या सीमेवर उभा असणारा विराट पुरुष दिसतो. नायकाला तो म्हणतो, 'पुरुषसूक्तामधील ब्राह्मणाचे तोंडदेखील शहराच्या दिशेने पळून गेले आणि बाहू?

ते तर चंद्रगुप्त मौर्याने कधीच तोडून टाकले आहेत. म्हणजे या खेड्यामध्ये जांघ मोडणारे वैश्य तेवढेच आहेत का? सगळेचजण खेडे सोडून चालले आहेत. खंडेराव, दिवाळीला रेनीच्या धनगरवाड्यात वाजणाऱ्या डफावर हेही गाणे वाजूदे, मुक्त झाले म्हणता, फक्त कुणब्यांनी तेवढीच स्वीकारली आहे का तुमच्या पुरुषसूक्ताची उक्ती.' आपल्या डोळ्यासमोर विरून जाणारा आपला देह पाहत व्यक्त झालेल्या चित्कारासारखे हे आहे. पण हे असेही आपण पाहू शकलो असतो ना — चातुर्वर्ण्याच्या पलीकडे ठेवलेले अस्पृश्य महार; त्यांपैकी काहीजण तरी आता क्षत्रिय, ब्राह्मण, वैश्य आणि शूद्र होण्यास चाललेत असेही दिसायला हरकत नव्हती, नाही का? जन्मावरून चातुर्वर्ण्य ठरत नाहीत; प्रतिभा आणि संधी निर्धारित करायच्या असतील ह्या चलनशील चातुर्वर्ण्यामध्ये, असेही दिसू शकले असते; किंवा प्राचीन इतिहासात पराभूत झालेले आर्य आज चप्पल शिवणारे चांभार झाले असतील!

एकूण नेमाडे यांनी हिंदू कादंबरीमध्ये उत्खनन करत सध्या जे वर्तमानात चालत आहे त्या हिंदुत्वाला खणून बाहेर काढून त्याला सिंधू म्हणून दर्शविण्याचा प्रयत्न केलेला आहे. आज अड्डाहास बाळगणाऱ्या भूमिकेत वावरणाऱ्या, बौद्धिक क्षमता कमी असणाऱ्या मध्ययुगातील ओबडधोबड सरंजामी हिंदुत्वाला गाडून, जमिनीत बळी गेलेल्या 'सिंधू'ला मुक्त करण्याचे श्रम लेखकाने घेतलेले आहेत. येथे लेखकाची सैद्धांतिक भूमिका कादंबरीकारावर प्रहार करत एका कलाकृतीची स्वायत्तता साकारण्यात अडचण बनते असे वाटते.

या आधी नेमाडे यांनी हिंदू कादंबरीच्या सांगाड्यासारखी वैचारिकता आपल्या एका मुलाखतीत व्यक्त करताना आपण जातिव्यवस्थेच्या विरोधात नाही तर जातीयतेच्या विरोधात आहोत, असे म्हटले होते. तेच पुढे सांगतात, 'हिंदू जातीपद्धत मुळांमध्ये समरेषीय आणि समांतर होती, जाती-जातींमध्ये फक्त वृत्तिभेद तेवढाच होता, पण सगळ्या जाती समान होत्या; कालानुक्रमे ब्राह्मणांनी त्याला उचलून धरून (verticle) त्यातून स्तरीकरण करून त्यांना मूढ बनवून ठेवले.'

आता आपल्याला या प्रश्नाला सामोरे जावे लागते की व्यक्ती ज्या जातीत जन्मली ती त्या व्यक्तीची वृत्ती निश्चित करते का? वृत्ती व वंशपरंपरा यांत असणारा संबंध उचलून धरावा का? भारतामध्ये जातीपद्धत मुरून तो स्वभाव बनलेला आहे. अगदी घाण्याभोवती फिरणाऱ्या बैलासारखे संपूर्ण आयुष्य एका परिघात फिरत फिरत वेसन सोडली तरी त्या घाण्याच्या परिघातच माणसे फिरत राहतात. 'सवर्णीय लोकांनी जातीबाहेरील लोकांना आपल्या घरी बोलावले तरी ते आत प्रवेश करत नाहीत,' यासारखे अभिप्राय याच कारणाने येत असतील. जातिव्यवस्थेने सुप्त मनाच्या आत शिरकाव केलेला असल्यामुळे बाहेरून व्यवस्था दिसून येत नाही, हे सगळे आपोआप चालू असते. बेल्जियमचे प्रा. एस. बाळ गंगाधर या माणसाला 'भारतामध्ये जाती आहेत, पण जातिव्यवस्था नाही,' असे जे वाटते त्यामागे हेच कारण असावे. प्रा. एस. बाळ गंगाधर यांच्यासारख्या विचारवंतांना आणि भारतातील जातींना मानसिक उपचाराची गरज आहे. अच्छा! नेमाडे यांच्या हिंदू कादंबरीतील विचारदेखील कमीअधिक प्रमाणात १९२०च्या आसपासच्या गांधीजींच्या तडफडीसारखा आहे. त्यातून गांधी अखेरीस सुटका प्राप्त करवून घेतात. जे आंतरजातीय विवाह करतील त्यांच्याच विवाहाला मी जाणार, असे म्हणू लागतात. एवढेच नव्हे तर अहिंसा आणि समानता या एकाच नाण्याच्या दोन बाजू आहेत असे म्हणू लागतात. आंतरजातीय विवाह जातीपद्धती शिथिल करतात. आंतरजातीय विवाहामध्ये दोन प्रकारच्या जगण्याच्या पार्श्वभूमी असल्यामुळे तिथे वृत्तीस नवेपण येते. वृत्ती आणि जाती याला संबंधित वंश पारंपरिक वृत्तीकडे सकारात्मकपणे पाहिले तरी फार फार तर कुशलता वाढवणे शक्य आहे इतकेच, पण हे जगणे घाण्याच्या बैलासारखे होते. त्याऐवजी ब्राह्मण, मराठा इत्यादींसारख्या स्वतःला उच्चवर्णीय म्हणवून घेणाऱ्या जातींवर मोठ्या प्रमाणात भंगी (जलगार) वृत्तीत पडायची वेळ आली तर ती भंगी वृत्तीदेखील निर्मळ होऊन जाईल.

(पान २१ वर)

लिहिण्याचा आनंद वाटेल तरच लिहावं. लेखक तर खूप झाले आणि आणखीही होतील. पण चांगलं, ठिकाऊ आणि स्वतःची टिमकी वाजवणारं (आत्मचरित्रात्मक) लिहिणारेही थोडे नाहीत. तरी निव्वळ आनंदासाठी हातात कागदाची थप्पी घेऊन, बैठक घालून अविरत लिहिण्याचा यज्ञ करणारा लेखक नाही मिळत. पण जेव्हा एखादा लेखक कागद घेऊन, बैठक मारून स्वतःच्या जीवनाचा भव्य कॅनव्हास कागदावर उतरवण्यासाठी स्वतःच्या जीवनाशी मिसळून जाऊन काही लिहितो तेव्हा हातातलं पुस्तक वाचताना आवडतं आणि अभिमानही वाटतो. अशा पुस्तकाला

दिलीप झवेरी हे गुजरातीतील प्रसिद्ध कवी, नाटककार आणि अनुवादक आहेत. पाण्डुकाव्यो अने इतर (१९८९) हा कवितासंग्रह प्रसिद्ध. व्यासोच्छ्वास (२००३) हे नाटक अ ब्रेड ऑफ व्यास या शीर्षकाने इंग्रजीतही प्रकाशित झालं आहे. जयंत पाठक काव्य पुरस्कार (१९८९), गुजराती साहित्य परिषद पुरस्कार (१९९०) यांनी दिलीप झवेरी सन्मानित आहेत. त्यांनी मुंबई विद्यापीठात दिलेल्या भाषणाचे हे सुधारित पुनर्लेखन.

बक्षीस मिळो न मिळो, आपल्याला वाचताना मिळालेला आनंद हेच खरं बक्षीस. पण कधीतरी दबदबा असलेलं असं बक्षीस त्या पुस्तकाला मिळतं तेव्हा खरंतर त्या बक्षिसाची अब्रू त्या पुस्तकाने वाचवलेली असते. लेखक तर केव्हाच नवं लिहायला बसला आहे. ठीक आहे, ज्ञानपीठ मिळाल्यावर अनेक ठिकाणाहून आमंत्रणं येताहेत, भाऊगर्दी होऊन लोक नको नको ते प्रश्न विचारू लागलेत. मिळालेली वाहवा कधीतरी गैरसमजही निर्माण करते; आणि कधी तर तेच बक्षीस हवं असलेल्या इच्छुक लेखकांशी झकाझकीपण होऊन जाते. त्या व्यतिरिक्त वर्तमानपत्र, टीव्हीवर मिळणाऱ्या अतिरिक्त प्रसिद्धीतून, मुलाखतीतून थोड्याच काळात लेखकाच्या सुरक्षेचा, जोखमीचा प्रश्नही निर्माण होतो.

त्यामुळे ज्यांना भालचंद्र नेमाडे ह्यांना भेटण्याची इच्छा आहे तर त्यांचं ठिकाण हिंदू ह्या कादंबरीतच आहे कारण ज्ञानपीठ मिळाल्यावर त्यांना जीवे मारण्याच्या धमक्या मिळू लागल्या व काही दिवस त्यांना घरापासून दूर राहावं लागलं. लेखक/कलाकार जगला तर लिहिणार आणि त्याने लिहिलं तर भाषा जगणार. लेखक नसतो शिपाई किंवा पैगंबर. त्याच्या शब्दात ज्यांना जगण्याची आशा मिळते, ज्यांचे डोळे उघडतात, धन्य वाटतं त्या वाचकांचं भाग्य. लेखक ते आपल्या आनंदासाठी लिहितो आणि लिहितं राहण्यासाठी अनामिक किंवा अनिकेत व्हावं लागलं

ज्ञानपीठ पुरस्कृत हिंदू

एक समृद्ध अडगळ

✍ दिलीप झवेरी

अनुवाद : नितीन दादरावाला

तरी त्याला त्याची पर्वा नसते. हिंदू कादंबरीने माझे डोळे उघडले, धन्य झालो आणि त्या कादंबरीमधून एक सनातन संदेश मिळाला, की वाचता राहा, लिहिता राहा. नेमाडेंनी मराठी भाषेच्या अनेक शक्यतांना ओळखलं आणि त्यांचा गौरव केला त्याबद्दल त्यांचं हातोहात अभिनंदन करून टाकतो. हिंदू नदीचे म्हणजे सिंधू नदीचे सांस्कृतिक अवशेष असे तर अनेक ठिकाणी मिळतात पण कादंबरीत मुद्दामच विविध उद्देश सिद्ध करण्यासाठी मोएंजोदरोच्या उत्खननाने आरंभ केला आहे. मृत्यूने आरंभणारं जीवन, अवशेष रूपाने उरलेली, नष्ट झाल्यावरही वाचलेली आणि विकसित राहिलेली संस्कृती. नेमाडे 'मोहंजोदरो' असा शब्द वापरतात. पण मूळ सिंधीत मोएंजोदरो - 'मेलेल्यांची टेकडी' ह्या अर्थाने आहे. सिंधी भाषा दोन देशांत बोलली जाणारी भाषा. एका धर्मात ते अजून लिपिबद्ध होऊन जगत आहेत; तर दुसऱ्या